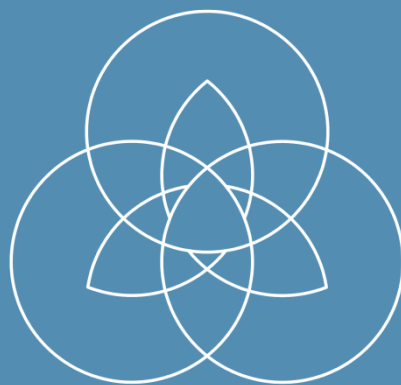

Brief aan mijn jongste dochter

Onderwijs voor 2032

Aziza Mayo

Lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs

Brief aan mijn jongste dochter

Onderwijs voor 2032

Mijn allerliefste Isae,

Vandaag ben je twee jaar en twee maanden oud. Je bent een blij, grappig, sociaal, slim en bijzonder eigengereid meisje. Van s'ochtends heel vroeg tot s'avonds zeven uur zing je, praat je, lach je, speel je, oefen je, imiteer je, verken je de grenzen van wat je al kan en nog niet kan en van wat mag.

Toen ik laatst iets van de gang moest pakken en de deur in het slot viel, stond ik op blote voeten buiten zonder sleutels of telefoon en jij was alleen binnen. Ik hoorde je naar de deur komen rennen. "*Mama kom binnen*" zong je door de deur. Daar stond ik. Ik haalde diep adem en met een zo rustig mogelijke stem vroeg ik je om te proberen om de deur open te maken. Je probeerde bij de deurklink te komen maar je was te klein. "*Lut niet mama*" zei je. "*We gaan een oplossing verzinnen*" zei ik en ik vroeg je om een een krukje te pakken. Meteen hoorde ik je naar de woonkamer rennen. Uit alle macht probeerde je een flinke kruk naar de deur te slepen maar je kwam niet langs het wasrek dat in de gang stond opgesteld. "*Kan niet langs mama*" klonk je stemmetje. Even was het stil en toen hoorde ik je voetjes rennen. Je haalde een ander krukje uit de WC en dat zette je voor de deur. "*Deze lut wel mama*" zei je blij. "*Goed zo lieverd, klim er maar op*". Ik zag de deurklink een beetje bewegen maar je was nog steeds te klein. "*Lut nog niet mama*" zei je weer, maar je bleef proberen. Vijf, tien keer zag ik de klink in beweging komen zonder dat de deur open ging. Onderwijl probeerde ik op luchtige toon met je te praten en je aan te moedigen. Opeens zei je "*Jij teentjes staan, lut toch mama*" en de deur stond op een kier. Toen ik voorzichtig de deur verder opende was je al bezig om het krukje terug naar de WC te brengen. "*Jij mama helpt!*" zei je tevreden en ging verder bouwen aan je blokkentoren.

In 2032 wordt je twintig jaar oud. Misschien studeer je dan, misschien werk je, misschien heeft het leven je ergens anders gebracht; ik weet het niet. Als moeder en als onderwijsonderzoeker ben ik erg bezig met de vraag wat opvoeding en onderwijs, nu en de komende jaren, thuis en op school kunnen en moeten bieden om jou en je generatiegenootjes optimaal voor te bereiden op de toekomst, op de wereld van 2032. Ik kan raden naar hoe de praktijk van leren, werken en samenleven er dan uit ziet, maar zekerheden heb ik niet. Ik kan raden naar wie jij dan bent, maar zekerheden heb ik niet. Wat ik wel kan zien is hoe jij nu al, zo jong als je bent, je weg aan het vinden bent in dit leven en dat je dit doet met nieuwsgierigheid, creativiteit, volharding en heel veel levenslust. Voor mij illustreer jij wat Robbert Dijkgraaf in een filmpje over Onderwijs voor 2032 zegt, namelijk dat de leerknop van kinderen al lang aanstaat. Ouders en docenten moeten alleen van de uit-knop af zien te blijven (Dijkgraaf, 2014).

Hoe doen we dat? Hoe zorgen we dat de fundamentele behoefte van kinderen zoals jij om je te ontwikkelen en te leren gevoed wordt in plaats van afgezwakt of zelfs uitgeblust raakt en dat jullie *die* dingen mee krijgen van het onderwijs en de opvoeding waarmee jullie een eigen, betekenisvolle bijdrage aan de wereld kunnen leveren? Wat is goed onderwijs voor 2032? Ik kan er naar raden, maar zekerheden heb ik niet.

Ik kijk en luister naar wat onderwijsspecialisten, economen, politici, ICT specialisten, de creatieve voorhoede en wetenschappers daarover denken en voorspellen. Hoe de wereld er in 2032 uit zal zien weet geen van hen met zekerheid, maar allemaal lijken ze het er over eens te zijn dat de tijd die gaat komen vraagt om een aantal fundamentele veranderingen binnen het onderwijs. Fundamentele veranderingen die voortkomen uit een noodzakelijke, nieuwe visie op onderwijs. Een nieuwe visie op wat wij denken dat goed onderwijs is, voor jullie en voor de samenleving in 2032.

In de huidige visie op goed onderwijs van scholen, overheid, inspectie, maar ook van veel ouders en leerlingen, staat wat onderwijs-pedagoog Biesta (2006) de *kwalificatie functie* van het onderwijs noemt centraal. Vanuit de kwalificatie functie draagt het onderwijs zorg dat leerlingen zich kennis, vaardigheden en attitudes eigen kunnen maken zodat zij kunnen leven, functioneren en bij kunnen dragen aan de samenleving. Hierbij kun je aan kwalificaties denken die toegang geven tot een specifiek beroep of werkveld, maar ook aan meer algemene kwalificaties, zoals functionele geletterdheid. Kwalificaties openen de weg naar de arbeidsmarkt, naar een goed inkomen, naar sociale status. Zaken die we jullie allemaal toewensen.

Binnen de kwalificatiefunctie spelen cognitieve kennis en vaardigheden een centrale rol. En niet ten onrechte. Zo is bijvoorbeeld het vermogen om je helder uit te kunnen drukken in taal, zowel mondeling als schriftelijk, steeds meer een primaire voorwaarde geworden voor effectieve deelname aan de samenleving, al dan niet virtueel. En dat begint al heel vroeg. Kinderen die de basisschool binnenkomen met een goed ontwikkelde ontluikende taalvaardigheid worden door leerkrachten beoordeeld als slimmer en socialer dan hun minder taalvaardige klasgenootjes en daarmee ook anders benaderd in de klas (Tudge, Otero, Hogan & Etz, 2003). Scholen slagen er nauwelijks in om zulke vroege verschillen te verkleinen. Wellicht komt dat doordat ons onderwijscurriculum zo sterk leunt op taal. Het lijkt er op dat kinderen die al vroeg meer kennis en vaardigheden op dat gebied hebben gewoonweg meer uit het onderwijs kunnen halen.

Het ruime arsenaal aan beschikbare en verplichte toetsen en examens maakt dat ontwikkelingen op het gebied van kwalificatie niet alleen inzichtelijk en zichtbaar gemaakt kunnen worden, maar ook vergelijkingen toelaten tussen leerlingen, klassen, leerkrachten

en scholen. Steeds meer is de mate waarin het onderwijs aan de kwalificatiefunctie tegemoet kan komen leidend geworden in de geldende definities van 'goed onderwijs'. De soms expliciete maar vaak ook impliciete norm die daarbij geldt is dat 'hoger' beter is. En hoger op het gebied van kwalificatie betekent meer nadruk op het cognitieve aspect van de ontwikkeling. Daarmee dreigt de kwalificatiefunctie van het onderwijs steeds smaller te worden en hoewel ook andere aspecten van de menselijke ontwikkeling enige ruimte krijgen binnen het onderwijs, worden zij niet vanzelfsprekend in de zelfde mate gewaardeerd.

Nu gedacht wordt over een nieuwe visie op onderwijs voor 2032 klinkt steeds nadrukkelijker de roep om een verdere verbreding van curriculum en van onderwijsdoelen. Staatssecretaris Dekkers (2014) van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap stelt in zijn brief aan de Kamer over onderwijs voor 2032 dat het bij de zoektocht naar een visie draait om drie vragen:

- a) Welke kennis en vaardigheden kwalificeren voor het toekomstige vervolgonderwijs en de toekomstige arbeidsmarkt?;
- b) Welke kennis en vaardigheden dienen verankerd te worden in het curriculum om te zorgen dat jong volwassenen straks hun weg weten te vinden en volwaardig leren participeren in een pluriforme, democratische samenleving?; en
- c) Welke bijdrage moet het onderwijs leveren aan persoonsvorming en talentontwikkeling en hoe moet dit tot uitdrukking komen in het curriculum?

De eerste vraag draait net als bij het onderwijs van nu om de kwalificatiefunctie van het onderwijs. Maar de tweede en derde vraag refereren aan wat Biesta (2006) de *socialisatie* en *subject-wordings* functies van het onderwijs noemt. Socialisatie binnen het onderwijs heeft tot doel dat leerlingen in staat worden gesteld om zich specifieke normen en waarden, gedragingen en attitudes eigen te maken die uitdragen wat belangrijk geacht wordt in en voor de samenleving, waardoor zij deel uit gaan maken van die samenleving en van de bredere cultuur. Onderdeel van dit socialisatie proces is dat de leerling zich bewust wordt van wie hij is en wat hij kan en wil, en ruimte krijgt en neemt om zijn individualiteit vorm te geven en tot ontplooiing te brengen. Persoonsvorming of subject-wording verwijst naar hoe een mens, als individu, in de wereld tot wasdom komt, tot een volwassen subject wordt. Daarbij gaat het om de wijze waarop de persoon zijn individualiteit komt te verhouden tot anderen en de wereld, om de wijze waarop hij verantwoordelijkheid gaat nemen voor de ander en de wereld, ook als dat ten kosten van zijn individualiteit gaat.

Onder hen die de dialoog voeren over het onderwijs voor 2032 lijkt in toenemende mate consensus te bestaan dat in het nieuwe onderwijs een centrale positie ingeruimd moet worden voor de zogenaamde 21st Century skills (ATC21S, 2013; Suto, 2013). Het gaat daarbij om vaardigheden die vooral binnen de domeinen kwalificatie en socialisatie passen, zoals creativiteit, kritisch denken, probleemoplossend vermogen, helder communiceren, samenwerken, digitale geletterdheid, sociale en culturele vaardigheden en zelfregulatie. Uit onderzoek weten we bijvoorbeeld dat een aantal van deze vaardigheden, zoals zelfregulatie, communiceren en probleemoplossend vermogen belangrijke positieve voorspellers zijn voor schoolsucces voor kinderen uit gezinnen die onderaan de sociaal-economische ladder staan (Evans & Rosenbaum, 2008; Siraj & Mayo, 2014). Het is dus ongetwijfeld zinvol als de ontwikkeling van dit soort vaardigheden expliciet tot onderwijsdoel wordt gemaakt. Toch zullen we er wel voor moeten waken dat deze verbreding van het onderwijs bij de uiteindelijke omzetting in curriculum, niet weer verwordt tot een vorm van onderwijs waarin leerlingen heel gericht 'voorgevormd' worden om in een beperkt aantal mallen te passen. Onderwijs dat welliswaar een breder curriculum aanbiedt, maar toch steeds beoogt een zo specifiek mogelijke invulling te geven aan kennis en vaardigheden waarvan men denkt dat ze direct toepasbaar zullen zijn in de verschillende domeinen van de toekomstige samenleving. En dat we straks niet alleen harde kerndoelen voor taal en rekenen hebben, eindexamens die kennis toetsen over taal of ICT, maar ook over creativiteit en samenwerken.

Als onderwijsonderzoeker, moeder en mens vind ik het hoopgevend dat de eenzijdige nadruk op de kwalificatie functie van het onderwijs minder vanzelfsprekend lijkt te worden, dat socialisatie en persoonsvorming als wezenlijke functies van het onderwijs worden gezien (Biesta, 2006, 2010; Dijkstra, 2012; Onderwijsraad, 2013). Toch ervaar ik bij mijzelf ook een aarzeling als ik kijk naar de richting die de invulling van het toekomstige onderwijs lijkt te gaan krijgen. Ik vraag mij af of deze nieuwe invulling wel echt alle drie de domeinen een plaats zal bieden. Als ik een voorspelling mag doen dan denk ik dat de realiteit zal zijn dat het onderwijs voor 2032 welliswaar als vernieuwing een meer volwaardige invulling van de socialisatie functie biedt en dat die functie daarmee misschien wel op gelijke voet komt te staan met de kwalificatie functie, maar ik denk ook dat het aspect van subject-wording slechts een bescheiden plaats in zal blijven nemen omdat dat aspect zo moeilijk te vangen is in doelen en indicatoren en pas als de leerlingen de school al ruimschoots verlaten hebben zijn meer definitieve vorm begint aan te nemen. En dat is waar mijn aarzeling zit. Als ik in mijn hart kijk en als ik naar jou kijk Isae, dan denk ik niet dat deze invulling van het onderwijs genoeg is. Ik kan mij niet onttrekken aan de gedachte dat we misschien wel de kern missen van wat de toekomst van ons en het onderwijs vraagt. Als het enige dat we met zekerheid over de samenleving van 2032 weten is dat we niet met zekerheid weten hoe de samenleving er dan uit ziet en wat die samenleving precies van jullie jong volwassenen vraagt met betrekking tot kennis, vaardigheden en attitudes, moeten we ons bij onze

zoektocht naar goed onderwijs dan niet op iets anders gaan richten? Niet op het specifieke, op details, maar op de onderliggende waarden en op het waartoe van het onderwijs? Waartoe willen wij onze kinderen onderwijzen? Tot hoogleraren, tot ICT specialisten, tot bakkers, tot ontwerpers? Ja zeker, maar uiteindelijk is wat zij precies gaan doen minder belangrijk dan *hoe* zij dat doen. Want dat *hoe* is wat blijft, ook als er in de samenleving geen behoefte meer is aan het specifieke wat zoals hoogleraren of bakkers.

Hoe zou het zijn als we het onbekende van de toekomstige samenleving niet langer proberen weg te nemen door allerlei scenarios en hypothesen te ontwikkelen, maar het onbekende accepteren voor wat het kan zijn: namelijk *ruimte*. Ruimte om niet langer vooral specifieke kennis, vaardigheden en attitudes als einddoel van ons onderwijs te stellen, maar in plaats daarvan te kijken hoe deze kennis, vaardigheden en attitudes op het gebied van kwalificatie en socialisatie bijdragen aan de wijze waarop het onderwijs zijn leerlingen voorbereid op het in de wereld komen, op het subject-woorden.

Biesta stelt dat je de domeinen kwalificatie, socialisatie en subject-wording welliswaar in theorie van elkaar kunt onderscheiden, maar dat zij in de praktijk in elkaar overlopen en altijd in relatie tot elkaar staan. Ik denk dat kwalificatie en socialisatie enerzijds en subject-wording anderzijds haast tegengestelde ontwikkelingsprocessen in het leven van de mens vertegenwoordigen. Waar het bij kwalificatie en socialisatie in het onderwijs gaat over het ontplooiën van de individualiteit binnen de begrenzingen die de samenleving stelt, gaat het bij de subject-wording om het begrenzen van de individualiteit door de persoon zelf om zo mede de samenleving te ontplooiën. Om tot een dergelijke zelfbegrenzing te komen vanuit de wil en niet vanuit dwang, moet je wel eerst jezelf en de wereld hebben leren kennen en daar zijn de kwalificatie en socialisatie ervaringen van kinderen binnen het onderwijs noodzakelijke voorwaarden toe. Maar bij het in de wereld komen zijn de kwalificatie en socialisatie niet zozeer leidend als dienend. *Wat* je precies aan kennis, vaardigheden en attitudes in je rugzak hebt mee gekregen tijdens je reis door het onderwijs is uiteindelijk minder wezenlijk dan wat je geleerd hebt over *hoe* jij dat in de wereld wilt gaan brengen.

Bij de oprichting van de eerste vrijeschool, bijna 100 jaar geleden, vormde het subject-woorden een van de kernuitgangspunten voor de vormgeving en invulling van wat toen goldt als zeer vernieuwend onderwijs. Als ik aan goed onderwijs voor 2032 denk dan denk ik dat het vrijeschoolonderwijs ons daar veel over kan leren. Door de jaren heen heeft dat onderwijs veranderingen door gemaakt die betrekking hadden op de specifieke invulling die werd gegeven aan de kwalificatie en socialisatie doelen van het onderwijs. Die veranderingen zijn niet altijd makkelijk geweest, maar vaak wel noodzakelijk gezien de veranderende behoeften en wensen van de samenleving waarbinnen dit onderwijs vorm kreeg en krijgt (Inspectie van het Onderwijs, 2007; 2014). Maar in de kern blijft dit onderwijs

overeind, omdat het wezenlijke van dit onderwijs uiteindelijk niet is wat er precies onderwezen wordt maar hoe het kind zich daartoe en tot het grotere geheel leert verhouden (Petrash, 2002; Vereniging van Vrije scholen, 2013).

Voordat we doelen voor goed onderwijs voor 2032 kunnen stellen, zullen we vast moeten stellen *waartoe* we willen onderwijzen op het niveau van subject-wording. We zullen met elkaar de dialoog aan moeten gaan over wat wij belangrijk vinden dat in de wereld gebracht gaat worden door onze kinderen. Het beantwoorden van deze vraag daagt ons uit om te expliciteren welke waarden we centraal willen stellen in ons leven, in ons onderwijs, in onze samenleving, voor ons zelf, voor onze kinderen en voor onze toekomst.

Voor jou Isae, wens ik dat jouw onderwijs- en opvoedingservaringen je tot een volwassen subject zullen helpen worden. Een mens dat verantwoordelijkheid kan en wil dragen voor *wat* zij in de wereld brengt, hoe klein of groot die inbreng ook is, en voor *hoe* zij dat doet. En dat je dat doet met levensvreugde, dat je kunt genieten van de inherente schoonheid van de wereld waarin we leven, dat deze schoonheid je inspireert om de wereld nog een beetje mooier te maken door wie jij bent, door wat jij doet en door hoe je dat doet.

Referenties

- ATC21S (2013). *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*. Official website: <http://atc21s.org>; geraadpleegd op 1 december 2015.
- Biesta, G.J.J. (2006). *Beyond Learning: Democratic Education for a Human Future*. London: Paradigm Publishers.
- Biesta, G.J.J. (2010). *Good education in an age of measurement. Ethics, politics, democracy*. London: Paradigm Publishers.
- Dekkers, S. (2014). *Toekomstgericht funderend onderwijs*. Kamerbrief 17 november 2014.
- Dijkgraaf, R. (2014). *#onderwijs2032-Robbert Dijkgraaf. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*; https://www.youtube.com/watch?v=wBf3v_8oB2I; geraadpleegd op 26 mei 2015.
- Dijkstra, A.B. (2012). *Sociale opbrengsten van het onderwijs*. Rede. Amsterdam: Vossiuspers UvA.
- Evans, G.W. & Rosenbaum, J. (2008). Self-regulation and the income-achievement gap. *Early Childhood Research Quarterly*, 23 (4), 505-514.
- Inspectie van het Onderwijs (2007). *De kwaliteit van het onderwijs op (zeer zwakke) vrijescholen in het basisonderwijs. Periode 2003-2007*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2014). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2012/2013*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Onderwijsraad (2013). *Een smalle kijk op onderwijs*. Den Haag: De Onderwijsraad.
- Petrash, J. (2002). *Understanding Waldorf education; teaching from the inside out*. UK: Floris Books.
- Tudge, J.R.H., Otero, D.A., Hogan, D.M. & Etz, K.E. (2003). Relations between the everyday activities of preschoolers and their teachers' perceptions of their competence in the first year of school. *Early Childhood Research Quarterly*, 18, 42-64.
- Siraj, I. & Mayo, A. (2014). *Social class and inequality. The impact of parents and schools*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suto, I. (2013). 21st Century Skills: Ancient ubiquitous, enigmatic? Research Matters: A Cambridge Assessment Publication; <http://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/130437-21st-century-skills-ancient-ubiquitous-enigmatic-.pdf>.
- Vereniging Vrije scholen (2013). *Wat maakt de vrijeschool uniek?* (Tweede versie). Driebergen-Rijsenburg: Vereniging van Vrijescholen.

Over de auteur

Aziza Mayo is lector Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs bij de Hogeschool Leiden. Dit artikel is verschenen als gesproken column ter gelegenheid van de Onderwijs Dialoog van de Vereniging van Vrijescholen in de Kunsthal Rotterdam (december 2014).

www.vrijescholen.nl/vrijeschoolonderwijs2032/brief-aan-mijn-jongste-dochter/#.WtW-0oVOl2x

Deze publicatie is beschikbaar onder de licentie Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel-GelijkDelen 4.0. Internationaal. Wanneer je gebruik wilt maken van dit werk, hanteer dan de volgende methode van naamsvermelding: Aziza Mayo, Brief aan mijn jongste dochter; Onderwijs voor 2032, CC-BY-NC-SA 4.0 gelicenseerd.

De volledige licentietekst is te lezen op <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/> of stuur een brief naar Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

